

RESIDÈNCIA VALLDAURA: UN NOU MODEL DE RESPECTAR I ACCEPTAR LA DIFERÈNCIA

SANTOS HIJÓS OLIVÁN, metge psiquiatre; TERESA PALLISSA RIERA, directora de Valldaura;
MARTA COLOMER LANSAC, gerenta de l'Institut Municipal de Disminuïts de Barcelona

referències

Introducció

La Residència Valldaura es va inaugurar el 24 de febrer de 1992. L'Institut Català d'Assistència i Serveis Socials (ICASS) de la Generalitat de Catalunya és el titular d'aquest servei, i l'Institut Municipal de Disminuïts de Barcelona (IMDB) té concertada la seva gestió, segons consta en el Conveni de Cooperació signat per ambdues institucions.

L'IMDB és un organisme autònom de l'Ajuntament de Barcelona, i un dels seus objectius bàsics és la realització d'actuacions adreçades a la promoció i a l'atenció de les persones amb disminució, de cara a la seva integració social. Aquesta es basa en els principis de normalització de serveis i el reconeixement de la diferència, per aconseguir el desenvolupament personal dels subjectes atesos.

Des de l'any 1982, l'IMDB ha anat creant serveis adreçats als ciutadans i ciutadanes de Barcelona amb disminució. El 1991, responent als desitjos de la seva Junta Rectora, es va analitzar la demanda existent a la ciutat en relació a les persones adultes amb disminució psíquica que havien sol·licitat habitatge, i es va valorar la necessitat de dissenyar i gestionar una institució residencial que, com a servei públic, acollís els casos amb patologies més greus.

No teníem un model satisfactori. Les institucions existents, encara amb correctes principis sociològics, no s'ajustaven als objectius de circulació exterior que volíem aplicar, perquè, segons el

nostre criteri, eren excessivament tancades.

Com a primera residència pública de la ciutat, ens vàrem plantejar que Valldaura tingués un disseny propi. No es tractava de "quedar-se fix a la residència", de "col·locar-se", de "romandre", de "cronificar-se"; en resum, no es tractava d'estar sinó d'arribar a ser. Aquest va ser el nostre punt de partida teòric, a partir del qual vàrem iniciar un procés de reflexió i estudi, i vàrem buscar un professional qualificat que ens assessorés, que ens marqués criteris i ens dissenyés el model definitiu de funcionament.

Com a primer element per a la reflexió ens preguntem pel significat del concepte "institució residencial". Institució és l'"acció d'instituir, d'establir alguna cosa que no existia abans". Residencial vol dir "espai d'habitatge personal".² A propòsit del concepte definit, M. Mannoni assenyala: "el que queda en la institució és un lloc de replegament (de replegar-se: retirar-se lentament, però ordenadament). Això no obstant, en la vida, allò que és essencial transcorre en altres llocs fora de l'habitatge: en el treball o en un projecte de l'exterior. A través d'aquesta oscil·lació d'un lloc a altre pot sorgir un subjecte que es preguntí pel què vol."³

Mannoni, en les seves obres, confronta els estudis de casos i l'experiència amb la reflexió teòrica. Considera que "s'ha d'inventar, s'ha de reinventar contínuament una pràctica".⁴

El disseny que a continuació exposarem ha estat elaborat pel Dr. Santos

Hijos Oliván, metge psiquiatre, el qual durant quatre anys ha supervisat la seva aplicació, no només pel que fa als continguts sinó també pel que fa al treball professional de tots els tècnics que componen la plantilla de Valldaura.

Aquest model de disseny i gestió de la Residència Valldaura va ser aprovat per la Junta Rectora de l'Institut Municipal de Disminuïts, i negociat amb el Departament de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya. El 3 de març de 1994 es va presentar al gerent i al director mèdic del Programa de Salut Mental de la Conselleria de Sanitat de la Generalitat de Catalunya, els quals varen manifestar el seu suport i la seva satisfacció pel contingut del model. Per últim, ha rebut el suport unànime de tots els grups polítics que componien el Consistori Municipal, en sessió del Consell Plenari de l'Ajuntament de Barcelona, celebrat el dia 17 de juny de 1994.

Definició del servei

Es tracta d'una residència de 22 places, de tipus habilitador i rehabilitador per a persones adultes amb una estructura de la personalitat greu (debilitat mental, psicosi, neurosi, perversió).

La permanència en aquest espai residencial la definim com a mitjana

1. La Residència Valldaura està ubicada al Passeig Fabra i Puig 443, Barcelona, 08031, telèfon (93) 428 53 72

2. *Diccionari Enciclopèdic Larousse*.

3. MANNONI, Maud. *La educación imposible*, pàg.72, México, Siglo Veintiuno, 1979.

4. MANNONI, Maud: *ibid*.

(entre 3 mesos i 3 anys). Tots els subjectes són de la ciutat de Barcelona i la seva edat oscil·la entre els 18 i els 60 anys aproximadament.

Tota admissió de residents requereix, prèviament, una ordre o autorització judicial, i que la persona estigui incapacitada o en procés d'incapacitació total o parcial.

Hi ha una comissió tècnica que regula els ingressos, formada per representants de l'Institut Català d'Assistència i Serveis Socials (ICASS) de la Generalitat de Catalunya i representants de l'Institut Municipal de Disminuïts de l'Ajuntament de Barcelona, segons el Conveni de Cooperació.

La diferència d'aquest servei es caracteritza per la seva orientació, la greu patologia dels residents i les intervencions específiques.

Per evitar en part les paradoxes i malentesos històrics en el camp de la salut mental, considerem que tots els residents han de circular durant un temps per un seguit de disciplines el valor de les quals està marcat per la seva significació. Les classifiquem per la responsabilitat de cada subjecte i les enumerem per ordre d'importància:

1. disciplina legal
2. disciplina psiquiàtrica i psicoanalítica
3. disciplina educativa
4. disciplina pedagògica
5. disciplina deportiva i lúdica
6. disciplina laboral i ocupacional
7. disciplina sanitària

Quan es va inaugurar la Residència

Valldaura varem considerar la disciplina social, però l'experiència ens ha portat a considerar-la com una disciplina no tan específica, implicada en totes les altres, la funció de les quals és informar i assessorar la Direcció de la qualitat dels equipaments.

A excepció de la disciplina educativa, totes les altres es realitzen fora de la Residència. S'aprofiten al màxim tots els recursos existents en la comunitat, es dóna prioritat als més pròxims, així com als coneixements dels professionals més idonis, amb més predisposició i experiència per a les intervencions individualitzades amb els residents.

La Residència és la responsable d'aquests processos i es realitza un seguiment de totes les activitats de les disciplines.

Hi ha sis disciplines habilitadores i rehabilitadores, i només una de les enumerades, la psiquiàtrica i psicoanalítica, és psicoterapèutica. Tenen totes un esquema bàsic:

- Identificació de l'individu
- Anàlisi dels coneixements de les diferents disciplines
- Objectius a curt, mitjà i llarg termini
- Procés intermedi (tècniques aplicades per aconseguir els objectius)
- Revisió dels objectius
- Supervisió dels objectius

Totes les disciplines tenen el mateix valor, llevat de la legal, que organitza i dóna sentit a la resta, afavorint al màxim el seu desenvolupament tècnic i limitant les lleis de cada disciplina a la legal, com a ordenadora de la circulació social.

Valldaura està concebuda com un recurs intermedi, no és una residència per a tota la vida; el seu objectiu final és que els residents, aconseguint un major grau d'autonomia, passin a viure en pisos tutelats. Es per això que a tots se'ls convida a participar en les set disciplines, amb la finalitat que emergeixi el desig personal i la seva responsabilitat.

El mes de juny de 1995 es van posar en marxa els primer dos pisos tutelats, que van acollir vuit residents de Valldaura.

1) Disciplina legal

L'ingrés a la Residència Valldaura es realitza per ordre o autorització judicial. Pensem que cap persona adulta pot veure's obligada a viure en una institució, si no ho ordena un jutge o a petició pròpia, i fins i tot en aquest darrer supòsit el jutge ha d'autoritzar el seu ingrés i paral·lelament el desenvolupament de les intervencions que requereixi, les quals en el cas de la Residència Valldaura es concreten en disciplines.

Les persones que no estan incapacitades jurídicament, en el moment d'ingressar a la Residència són informades, orientades i acompanyades en el procés d'incapacitació. És el jutge qui valori i decideixi una incapacitació total o parcial (curadoria).

El fet de treballar amb el poder judicial garanteix els drets dels residents i les obligacions de la residència i dels tutors (ja siguin familiars o fundacions tutelars). No creiem que es pugui ser gestor i tutor a la vegada, són dues funcions dife-

rents que, segons els nostre criteri, han de romandre separades.

La direcció de la Residència està fiscalitzada pel jutge: està obligada a trame-re-li els moviments econòmics dels resi-dents. També ha d'informar de les visites i trucades que aquests reben dels seus familiars o tutors, ja que acceptar la tuto-ria implica vetllar pel benestar de la per-sona ingressada; en cas contrari el jutge pot canviar els tutors.

Pensem que, a més del bé econò-mic, hi ha un bé cultural, laboral, mèdic, etc.; béns que Valldaura considera en el seu disseny i que constitueixen la feina de les set disciplines. Periòdicament s'informa el jutge, o la persona en qui delegui, de la salut, treball, esport, etc. de cada resident, i aquests, amb l'autorització del jutge, circulen per l'exterior. Ro-manen a la Residència a les hores de menjar i descans, i en les intervencions específiques de la disciplina educativa intrainstitucional. Atès que hi ha un jut-jat especialitzat en incapacitacions, s'ha aconseguit canalitzar els tràmits judicials en un únic jutjat, el número 40.

2) Disciplina psiquiàtrica i psicoa-nalítica

Habitualment, aquests subjectes han restat en l'oblit en relació a la seva orientació diagnòstica i al seu tracta-ment, a causa de la seva complexitat i de les seves circumstàncies personals tan diferents.

Intentem evitar l'error de diagnòstic total de la personalitat pel coeficient intel.lectual (CI), atès que suposaria

l'exclusió de gran part dels béns (que Valldaura considera en el seu disseny), que constitueixen la feina de les seves set disciplines.

El nostre criteri és fer un diagnòstic de l'estructura de la personalitat que, per la seva gravetat, permeti un tractament que compatibilitzi la intervenció psico-farmacològica amb la intervenció psico-terapèutica mitjançant la paraula. Ens proposem que els estats de debilitat mental, mitjançant la resta de discipli-nes, irrompin en un tipus d'estructura: neurosi, psicosi o perversió, habitual-ment en una de les dues últimes.

Pràcticament tots els residents han estats diagnosticats i tractats en la xarxa pública de salut (centres d'atenció primària en salut mental - CAP).

Com a criteri, totes les intervencions psicoterapèutiques que es realitzaven abans d'ingressar a Valldaura es respec-ten, i es fomenta el manteniment de l'esmentada relació.

Pensem que difícilment es farien diagnòstics i tractaments clinicoterapèu-tics si no hi hagués un reconeixement important d'ambdues clíniques per part de la institució.

3) Disciplina educativa

Aquesta disciplina és l'única que actua dins i fora de la Residència. Els residents tenen diferents nivells d'auto-nomia personal. La disciplina preveu:

- El coneixement del propi cos i l'autonomia personal (higiene corporal, vestir, menjar, ús dels diners, cuinar, ren-tar la roba, utilització d'aparells elèctrics

domèstics: planxa, microones, màquina d'afaitar, rentadora, cafetera, obrellau-nes...).

- L'autonomia en espais interiors amb normativa de circulació, establerta en el reglament de règim intern.

- L'autonomia en espais exteriors, desplaçaments i ús correcte dels espais físics que s'utilitzen en altres disciplines (acompanyaments mèdics, normes de conducta, circulació viària, utilització de transports públics, etc.).

Els educadors actuen per delegació de la Direcció, i cada resident té un edu-cador com a persona referent, la qual cosa permet treballar d'una manera glo-bal tots els aspectes previstos en el pro-grama educatiu.

La disciplina educativa contribueix a l'aplicació i al desenvolupament de totes les altres i els dona valor. L'educa-dor coneix l'"agenda" de cada resident, l'ànima a dur a terme les seves activitats (derivades de cada disciplina), comprova en persona o per telèfon la presència del resident en altres espais i, després, s'inte-ressa per la seva realització.

S'enregistra tota l'activitat diària de cada educador.

4) Disciplina pedagògica

Per tal de proporcionar una forma-ció global que permeti a cada resident tenir un paper actiu en l'entorn on es desenvolupa, se'l convida a formar part del món cultural.

Per dur a terme aquesta disciplina, i promogut per la Direcció de la Residèn-cia Valldaura, l'Institut Municipal de Dis-

minuïts de l'Ajuntament de Barcelona va signar un Conveni Marc de Col.laboració amb el Departament de Psicologia Evolutiva i de l'Educació de la Universitat de Barcelona.

Alguns residents han passat per circuits d'educació especial, per espais curts i discontinus; altres no han entrat mai en el món pedagògic.

Es treballa segons dissenys curriculars adaptats a cada persona. Al mateix temps es valora i es prepara, segons les seves possibilitats, alguns residents per aconseguir uns coneixements mínims que els permetin el seu ingrés en escoles d'adults i, en la mesura que sigui possible, l'obtenció del certificat d'estudis primaris com a fase d'inici al món cultural.

La introducció de noves tecnologies centrades, en aquesta disciplina, en el camp de la informàtica pot resultar un al.liciant per a l'adult, allunyat potser des de la seva adolescència de les aules, i un estímul indirecte per al seu aprenentatge. Per introduir aquestes noves tecnologies, comptem amb la col.laboració del centre públic de formació professional Pont del Dragó.

5) Disciplina esportiva i lúdica

La disciplina esportiva l'entendem com un conjunt de normes que impliquen el llenguatge i el cos físic, normes en el seu doble sentit: lingüístic i com a limitadores de les expressions del cos.

Des de la complexitat de les diferents modalitats esportives, és obvi un procés d'aprenentatge. Considerem que tots els subjectes poden beneficiar-se del

saber i de la pràctica esportiva, per tal que en un moment determinat l'esport passi a ser una activitat lúdica.

La pràctica d'un esport dóna més possibilitats de socialització, ja sigui aquest individual o de grup.

Les activitats esportives es realitzen en instal.lacions i horaris diferents, i coincideixen en el mateix espai i temps un màxim de dos residents.

A tots els residents de Valldaura se'ls ofereix una activitat esportiva, i actualment es realitzen: natació, bàsquet, futbol sala, tir amb arc, aeròbic, gimnàstica de manteniment, ioga, tennis, etc.

Des del punt de vista lúdic ens plantejgem que tots els residents utilitzin gradualment diferents ofertes culturals, didàctiques i recreatives, i escullin segons les seves preferències. Per això se'ls convida a descobrir museus, cinemes, teatres, festes populars, a assistir als centres cívics per fer cursos de guitarra, flamenc, macramé, ceràmica, cuina, costura, etc.

Durant els caps de setmana i els períodes de vacances es realitzen diverses sortides, proposades pels usuaris o per la Residència, segons els gustos i els desitjos dels residents i l'oferta lúdica i cultural del districte municipal i de la ciutat. Aquestes sortides són individuals o en grups de dues o tres persones, i es realitzen amb acompanyament o sense segons el grau d'autonomia de les persones.

6) Disciplina laboral

Considerem que totes les persones són rendibles, i segons aquesta premissa

el treball com a bé social ha d'estar adaptat als subjectes humans. Es valorarà, entre altres aspectes, l'actitud i l'aptitud per a la seva correcta ubicació. Es tindrà en compte la situació legal, el temps, la productivitat i les relacions interpersonals.

En el marc laboral tenim tres nivells en els quals podem classificar els residents. En primer lloc, els de nivell més alt, segons dictamen de l'Equip de Valoració i Orientació (EVO) de la Generalitat de Catalunya, considerats aptes per assistir a centres especials de treball. En segon lloc, els que assisteixen a un centre ocupacional. I, per últim, els que no s'han iniciat en el món laboral.

Mantenim una estreta col.laboració amb l'Equip d'Assessorament Laboral (EAL) que gestiona l'Institut Municipal de Disminuïts, pel seu saber professional com especialistes en l'assessorament i orientació individual, i en la recerca i adaptació de llocs de treball en empreses ordinàries.

7) Disciplina sanitària

Des del camp de la salut, els residents de Valldaura són pacients que, majoritàriament, han estat en situació d'abandonament respecte a la promoció i al manteniment de la seva salut.

Tots els residents tenen assignat un mateix metge de família, de la Seguretat Social, el qual ha col.laborat en l'elaboració de les històries clíniques de tots els pacients, i aquests assisteixen a l'ambulatori de la zona cada vegada que ho necessiten.

S'ha consultat amb la resta de professionals mèdics especialistes que s'han necessitat: neuròlegs, cardiòlegs, dermatòlegs, traumatòlegs, otorinolaringòlegs, endocrinòlegs, dentistes, podòlegs, oftalmòlegs, ginecòlegs, etc.

S'acompanya el resident per a la realització de proves mèdiques (analítiques, radiografies, ecografies, mamografies, citologies...) i a consultes.

Quan es produeixen situacions d'urgència mèdica o psiquiàtrica, aquests pacients són acompanyats a l'Hospital General de la Vall d'Hebron de la Seguretat Social i a la unitat d'aguts de l'hospital psiquiàtric de la zona.

Organització interna i gestió: aspectes generals

El disseny de la Residència Valldaura du implícit un model de direcció orientat a l'assoliment d'uns resultats, és a dir, una direcció per objectius que comprèn "cinc funcions bàsiques: planificació, organització, conducció de personal, direcció i control".⁵

L'equip de professionals que componen els recursos humans està integrat per una assistent social i vuit educadors/res que intervenen per delegació de la Direcció.

A més del control pressupostari, al qual està obligada la Residència per tractar-se d'un servei públic, Valldaura aplica criteris de comptabilitat general i, per consegüent, elabora balanços i comptes d'explotació.

Actualment estem estudiant i desenvolupant un procés d'elaboració i aplicació de comptabilitat analítica que pretén acomplir dos objectius: l'anàlisi de resultats, com a instrument per a la presa de decisions, agafant com a centres de cost les set disciplines; i el control de les responsabilitats delegades (a partir de la unitat de mesura de temps valorarem la dedicació dels professionals a cada disciplina).

Estem desenvolupant uns indicadors que tinguin en compte el cost específic de cada disciplina (material, matrícules, etc.), el cost dels professionals directes i indirectes (especialistes, acompanyaments educatius, etc.) i el temps de dedicació (hores/usuari al mes).

Es tracta d'una primera aproximació en la qual hem de continuar aprofundint i valorant els resultats.

Reflexions

- La sentència judicial de l'individu incapaç és fonamental per tal que els seus drets econòmics no siguin malversats. Valldaura proposa al jutge i als tutors el seu model, com a procés de recapacitació a través de les disciplines. Pensem que, en el moment de la incapacitació, amb aquest model s'inicia la recapacitació.

- Hem de mantenir una posició dinàmica, conjugant la pràctica amb l'elaboració teòrica. No hi ha una veritat amb majúscules i per tant, el nostre model ha de ser analitzat i revisat constantment.

- Hem arribat a la conclusió que aquest disseny és incomplet, i considerem necessària una altra institució jurídica correcta per a finalitats socials, una Fundació.

- El model, quant a la seva estructura interna, s'ha anat modificant a través d'aquests anys, des del respecte a l'ordre o autorització judicial fins el paper de significació de la Direcció respecte als residents. El procés ha estat dinàmic: de ser la Direcció l'única i total responsable, a passat a delegar aquest compromís a través dels béns, facilitant la introducció d'altres discursos (empresarial, acadèmic, psicoanalític...). Això ha suposat la responsabilitat compartida de tots els professionals que hi intervenen, com també el plus de tutoria delegada.

- La presència d'estructures de personalitat diferents i la seva gravetat ens permet fer intervencions específiques i no agrupacions per diagnòstics. Els residents comparteixen espais comuns de convivència amb criteris de solidaritat, independentment que sorgeixi o no l'amistat entre ells.

- Creiem necessari confrontar la nostra experiència i estem oberts a les crítiques i als suggeriments. Amb aquest escrit volem donar a conèixer el nostre model i oferim el nostre coneixement adquirit gràcies a la pràctica i la formació a d'altres professionals i institucions.

---

5. REIFF, W/ BASSFORD, G. Las funciones directivas, Barcelona, Labor, 1978.